

DR. CSIKESZ ERZSÉBET;

REFLEXIÓK A IV. LEKTORI KONFERENCIÁRÓL

Lektori konferencián még nem vettem részt. Az Intézetben tartott augusztusit érthető izgalommal vártam. Meglepetve hallgattam a "nem készültem", "nem erre számítottam" hozzászólásokat, s némi csalódottságot éreztem. De a kevésbé figyelemfelkeltő kezdet után egyre több és több olyan probléma vetődött fel, amely figyelemre ösztönzött. Bár a konferencia fő témája "A magyar irodalom oktatásának kérdése külföldön" volt, természetes, hogy a tanácskozás éppen az irodalomoktatás sokrétűsége, sokféle ismeretet megkövetelő volta miatt szélesebb tárgykörben mozgott, a címben jelzethél.

A külföldön tanítók meditációi a NEM-beli helyzet átgondolására, kollégáink hozzászólásai pedig reflexióim leírására készítettek.

A lektorok beszámolóiból kiderült, hogy rendkívül különböző feltételek mellett kell dolgozniuk, így problémáik zöme is helyi jellegű. Hiszen az oktatás szempontjából nem mindegy, hogy például Varsóban a magyar nyelv és irodalom öt éven keresztül tanított fő tárgy, de Helsinkiben csak a finn-ugor tanszakos hallgatók választható tárgya lehetől szemeszteren keresztül.

Nyilvánvaló, hogy más a helyzet az olasz egyetemeken, ahol a magyartanításnak tradíciói vannak, és más a moszkvai, ahol egy esztendeje dolgozik kiküldött hazai lektor.

Szauder József professzor - akinek módszerekben oly gazdag, elmélyült, a munka iránti szeretettel áthatott vitaindítója a legnagyobb élmény volt számomra - összefoglalójában azt mondta, hogy a munka lehet sokféle, de a célnak közösnek kell lennie: kedvet csinálni a magyar irodalom iránt. Mivel a magyar irodalom a magyar kultúra legkomplexebb területe, a magyar szellemi élet és a magyar történelem bevitelét jelenti a világ népeinek tudatába.

A magyar irodalom ismerete a külföldi számára magyarság-ismeretet is jelent.

A kedvesinálás feladatát az "utazók" többsége felismerte, s lehetőségeihez mérten hosszabb vagy rövidebb időt a magyar kultúra, a magyarság bemutatására fordítanak. Nekünk Ethoniaknak is hathatósabban kellene ezt a feladatnak tekinteni. De nem egy-két órára, hanem tartósan, alapvetően. A nyelv- és szaktárgyi oktatás fontos tanítási cél, de annak nevelési részét, ezen belül a kulturális terület megismertetésének fontosságát a konferencia után sokszorosán aláhuznám. Reflexióm sora végül is a magyar kultúra tanítása köré csoportosul.

Az oktatás technikai feltételei külföldön se jobbak. Ha lehet is egyik-másik egyetemen használni a jól felszerelt laborokat, ez nem általános. Mégis tudniak doktorandusokat, fordítókat, tehát a magyar kultúrát hivatásuknak tekintő embereket képezni.

Klaniczay Tibor professzor előadásában, amelyre a konferencia második napján került sor, a lektori küldetés fő feladatának a magyar irodalom nemzetközi vizsgálódás tárgyává tételét jelölte meg. Hangsúlyozta, hogy ennek érdekében szükséges a magyar kultúrával, irodalommal magukat eljegyezni akaró, tudományos munkára alkalmas egyének felkutatása, nevelése, támogatása. Klaniczay professzor a lektormunkát az irodalomtudomány szempontjából vizsgálta, s a szimpatizánsok táborának bővítésénél a szakmai kádernevelést fontosabbnak tartotta.

Ha nincs modern oktatógép, nincs modern nyelvi labor, akkor a tanári tudás, intelligencia, lelemény, és tanítani akarás megteremtheti a jó munka feltételeit. Különösen így van ez hazai környezetben. Hogy kell a jó labor, a korszerű gép, több is, mint ami van, hogy ennek megvalósulását segíteni kell, ez nyilvánvaló, mert csak ezzel együtt fejlődhet az Intézet a magyar nyelvi oktatás hazai központjává. Persze a gépesített nyelvoktatáshoz jó, kikísérletezett, könyvek is kellenek. Nemcsak grammatikájában hibátlanok, hanem tematikájukban is olyanok, hogy a magyar nyelv oktatására mindenütt alkalmasak legyenek.

Meggyőződésem, hogy nemcsak azért nem használják a lektorok a mi tankönyveinket – Gláry Béla kollégánkat kivéve –, mert sajátos tanmenetük van, hanem azért is, mert nem tudnak rájuk támaszkodni a sajátos tanmenet készítésekor. Kedvet csinálni a magyar nyelv és élet megismeréséhez ezekkel a könyvekkel nem lehet. S alapvetően a tematikájuk miatt nem. Az olvasmányok nem Magyarországgal, Budapesttel, a magyar kulturális és szellemi élettel, szokásokkal foglalkoznak, illetve amelyik lecke igen, az unalmasan, szólamyszerűen. Ezért érdektelenek idehaza is, odakint is. Nem tudják szolgálni a magyar szellemi környezetbe illeszkedést. Ha figyelembe vesszük, hogy a nálunk tanuló hallgatók jelentős része nem európai, akkor csak súlyosbodik a környezetbe illeszkedés kérdése. Jól lehet, sokan a nem európai diákok közül utaztak már Európában, de ettől az európai kultúra idegen lehet vagy idegen maradhatott a számukra. A munkánknak ez a része, a kulturális nevelés intézeti méreteiben a felszíni megnyitásokkor túl hiányos, s valahol kapcsolódik a bölcsész csoportok irodalom-művészeti oktatásának hiányosságaihoz. Annyiban feltétlenül, hogy mindkettő oka véleményem szerint szemléletbeli és szervezésbeli tisztázatlanság.

Ahogy kollégáink, Andrásy Atila és Kóvágó Sarolta beszámolójából a lektori konferencián megtudtam, nálunk a bölcsész csoportban tanulók a második ciklustól filmesztétikát, népművészetet is tanulnak a középiskolai magyar irodalom anyag, az európai és magyar művészettörténet mellett. Hogyan lehetne megtanítani mindazt, /hogyan lehetne megtanulni mindazt/, nyelvismeret hiányában és néhány hónap alatt egy külföldinek, amit a magyar középiskolások négy éven keresztül, hazai általános iskolai meg-alapozottsággal tanulnak?! Teljesen megéretttem, teljesen átéreztem az eredményes munkái, végezni akaró kollégák gondját, problémáját.

A Kóvágó kartársnő által említett példa: Csokonai verének elemzése, - melyben a későbbiekben részletesebben visszatértek, - juttatott el egy avantgarde ötlethez az irodalomoktatás újjászervezésével kapcsolatban,

Ha a tanterv és utasítás azt is követeli, hogy a hallgatók a magyar középiskolák ismeretanyagával rendelkezzenek, nekünk csak azt szabadna ismeretanyagon értenünk, ami a rendszerezési munkálatokhoz elengedhetetlenül szükséges. Tehát az európai kultúra vázolásával annak érzékeltetésére kellene törekedni, hogyan kap helyet a magyar kultúra ebben a folyamatban. Azaz a nagy stíluskorszakok ismertetése, a jelentősebb stílusirányzatok felmutatása lenne a cél. Vagyis az, hogy a jövőben a hallgatók ne írassák le, hogy Csokonai barokk költő. Ugyanis a magyartanár említette Csokonai rokokó képeit, művészettörténeti órán viszont azt tanulták, hogy a rokokó késő barokk, tehát bátran leírták: Csokonai barokk költő. Itt nemcsak a szaktárgyak koncentrációjában van hiba, hanem azok egymástól független tanításában is. Hiszen egyik stílusból sincsenek világos fogalmaik a hallgatóknak, de a barokk stílusirányzat lényegét egyáltalán nem értették meg. Elképzelésem szerint az ismeretek tisztázására lehetnének magyar irodalom előadások, melyek megértésében a már év elején kijelölt olvasmányanyag segítene. Emellett magyar irodalom gyakorlatok, ahol egy-egy korszak lényegesebb alkotóival lehetne egy kicsit részletesebben foglalkozni.

Stílus - órák, ahol a nyelvi gyakorlás és szövegelemzés, a kijelölt olvasmányok tüzetesebb számonkérése lehetne a feladat. Az ilyen második ciklusbeli oktatási rendhez az előkészületeket a tanítás megkezdésekor meg kellene tenni, hiszen csak sok otthoni olvasással, alapos és rendszeres előtanulmányokkal lehet ezt a programot megvalósítani. A hallgatók az első ciklus kezdetekor kézhez kapnának egy listát, a kötelező olvasmányokról, ami szépirodalmi műveket és tanulmány-részleteket jelöl meg idegen nyelven vagy nyelveken. Az első ciklus befejezése előtt pedig a magyar nyelven feldolgozandó versek illetve próza-részletek jegyzékét is megkapnák. Az idegen nyelven megadott anyag az előadásokon szerepelne magyar nyelven. A gyakorlati órákon /a stílus is ideértve/ viszont a kijelölt anyagok számonkérhetők, egyes művekről írásbeli beszámolók is készíthetők. A hallgatók megkapnák azt az általános tájékoztatót, amelynek alapján a rész munkálatokat az egyetemen könnyebben elvégezhetnék, mert akkor már a nyelvet is mind jobban és jobban fogják ismerni, mert a fogalmakkal, a szakirodalommal való bánásmóddal, a beszámoló készítésével, a műelemzés alapjaival már ők is tisztában lehetnének épp úgy, mint a magyar diákok.

Legfeljebb annyi minusszal indulnának, hogy kevesebb konkrét műismerettel rendelkezniének, de például a "teljes" Csokonai-anyag nem ismerése az egyetem első évében nem jelent hátrányt. Viszont kellő számú műismeretre mindenképpen csak rendszeres olvasással lehet szert tenni. Az olvasottak elhelyezése, értelmezése viszont könnyebb, ha ilyen irányú felkészültséggel rendelkeznek.

Irodalmunkkal idegen, majd magyar nyelven való ismerkedés megteremthet talán egy olyan irodalom-közegben élést, hogy a hallgatók a mi nézőpontunkkal, állításainkkal vitatkozni is mernének. Kissé groteszk, de számomra felejthetetlen a londoni lektortól hallott Magyar vagyok c. vers története. Az ugyanis, hogy a vers nacionalizmussal ellenérzést váltott ki a hallgatókból. Az egyik közülük valahogy így summázta a véleményüket: angol költő ilyet soha le nem irt volna, ilyen legfeljebb csak a népdalokban fordul elő. Micsoda óriási lehetőséget nyújt egy ilyen megnyilatkozás például annak megértetésére, hogy miért kellett nálunk egy költőnek leírnia: "Legszebb ország hazám az öt világrész nagy területén", hogy mi az a nemzeti tudat és öntudat, mi a nacionalizmus pejorativ értelemben, stb. Az egészséges nacionalizmus bizonyítására nemcsak Petőfi költészetéből lehet példát venni, hanem a konferencián oly gyakran elhangzott asszociációteremtés eszközével élve, zenei tárházunkból is. Nem más népekéből, hanem a sajátunkéból! Bartókiól idézhetnénk. Ő is leírta a "szép vagy gyönyörű vagy Magyarország" motivumot, de az elfajzott, illuzórikus magyarságtudat felmutatásaként, kigunyolásaként .

Sem a lektorok, sem az intézeti kollégák nem említették, érdembelileg nem szóltak az asszociációteremtés zenei eszközeiről. Az irodalomtanításnak és az esztétikai nevelésnek a zene az egyik leghatékonyabb komponense. Érdemes lenne ezzel a területtel foglalkozni. Ugy vélem komolyabb studium formájában is, de céliravezető lenne klubbeli foglalkozásként, lehetőségként is építeni erre a nevelési lehetőségre.

A filmesztétika és a népművészet oktatását az aktív klubfoglalkozások körébe kellene beemelni. Az egyszerű filmvetítést az csak tartalmasabbá teheti, ha a film-esztétikát már tanító kartársak megadják /kezdetben idegen és magyar nyelven/ az esztétikai instrukciókat.

Az érdeklődők számára - a jövőző bölcsészek figyelmét felhívja eme ismeretek kötelező tudására - vitát is lehetne indítani a filmek tartalmi és formai értékeiről. Ezek az összejövetelek biztosan érdekesebbek lennének, mint a tanítási órák, s az az előnyük is meg lenne, hogy a hallgatók filmesztétikai ismereteiket a teljes tanítási év alatt gyűjtögethetnék, továbbá tanítási óra szabadulna fel, nem lenne kötelező a nem lenne kötelező a nem bölcsésznek készülő, de ilyen csoportban tanuló nem érdeklődők számára. A népművészet oktatását nem tudom, nem lehetne-e klubbeli kiállításokhoz adott instrukciókkal a /szükséges színvonalig/ megoldani.

Visszakanyarodva a kiinduláshoz:

Az európai és magyar kultúra tanítása nem korlátozódhat a második ciklussal kezdődő időszakra, s ami ennél is fontosabb nem lehet csak a bölcsész csoportok privilégiuma. S ennek a privilégiumnak a felszámolásához nem csak a klub adhat lehetőséget, hanem a könyvtár is. Tudom, hogy Intézetünk nem rendelkezik 50 ezer kötettel, mint a berlini, talán 17 ezerrel sem, mint a varsói magyar lektorátus, de a könyvtár nemes feladatai egyikek a hallgatókkal való további intenzívebb törődést látom.

A lektori konferencián hallott politikai tájékoztatók sem maradtak bennem visszhangtalanok. Mindenesetre "irigykedve" hallgattam a nyugati lektorokat, akik annyi szimpatizánssal, mitöbb, társadalmi rendünket kritikával nem illető külföldivel találkoztak. Én sokkal reálisabbnak érzem a Minisztériumban járt angol ifjúsági delegáció kérdéseit. Valószínűleg azért, mert a gyakorlatomban én is ezekkel, a kispolgári tendenciák erősödésének és a torradalmiság hiányának a kérdéseivel találkoztam. Ezekről is lehetne beszélni, de azt hiszem, ez olyan terület, ami nem egy tanári reflexiógyűjtemény körébe, hanem sokkal inkább egy vállalt politikai vitafórum keretébe tartozik.